

CZAKÓ GÁBOR

Salamon és Kálmán

Nem múlt el nap, hogy László ne gondolt volna Salamonra. Amikor Henrik császár visszahozta a trónra Salamont,¹ akkor a hírek „Salamon királyról” szóltak, s a király köztudottan fölött, hatalmas, lándzsás férfiú, lehetőleg szakállal – megesett, hogy képzeletében így jelent meg, noha jól tudta, hogy Salamon hány esztendő – játszott vele eleget. Vele gondolt inkább.

Vele volt ötéves gyermekként való, első megkoronáztatásán a fehérvári székesegyházban. Géza és Lampért és anya a stallum karfájába kapaszkodott, a húgok csibecsapata pedig csipkelődött és vihogott, majd nevelőnőjük nyaklevese után királynővé merevedett. Előttük magaslott Béla apa, akár egy tölgyfa, amelyen mászkálhatnak hangyák, szarvasbogarak, rághatják cincérek, meg se moccan. László őt utánozta, őt, akinek a kis Salamon helyén kellett volna állnia András bátya ígérete szerint. A stallumtól persze nem illett ellépnie, maradt hát engedelmesen, de támaszkodás nélkül, akár egy igazi lovag, bajnok apához méltó.

Szemközt, a szentély túloldali stalluma előtti széles, bíborpárnás trónusán kuporgott András bátyó kifacsarodott tagjaival és ezüst lándzsájával, amit bevonulásakor leginkább mankóként alkalmazott, mellette Anasztázia királyné, mögöttük tág karéj udvarhölgy zászlósurakkal és a kis hercegnőkkal meg a csecsemő Dáviddal.

Az oltár előtt, a szentély közepén, merev aranypalástos érsekek és püspökök félkörében ragyogott ugyanolyan ruhában a kis szőke Salamon – akár egy fényes és bolondos kis csengettyű a számtalan komor hírt elzengett nehéz harangok között. Zách nádor feszített mögötte, jobbján, balján nevelői: Dezső püspök és Bátor Opos.

A nép és a szentély között, a diadalív alatt tarkállott az ispánok cifra serege.

Az oltár fölé festett képről a Szent Szűz Napba öltözött asszonyként szemlélte országát népét és nemeseit.

Kívülről már majdnem mindenki tovatűnt a fényes, ünnepi sokadalomból, akár az oly drágalátosnak mutatkozó őszi avar a szélviharban. Többségük üdvözült vagy kárhozott, a megmaradtak szanaszét szóródtak Európában. Opos maradt egyedül, az elnyűhetetlen, a hírmondó – most éppen a cseh földre menendő haddal² gyakoroltatja a színlelt megfutamodást és a páncélosok visszacsapását.

Öcsi, öcsike.

1 IV. Henrik, a későbbi Canossa-járó, tette ezt 1063-ban. Henrik ekkor kb. 13 éves, Salamon kicsit fiatalabb volt.

2 Szent László 1095 nyarának elején Konrád morva herceg megsegítésére készült II. Bratiszláv cseh fejedelem ellen.

Visszagondolva az 1057-es koronázási jelenetre, immár valamennyi szereplőre jó szívvel emlékezett, még a hitszegő András bátyóra, sőt a gonosz Vid ispánra is, de a legkülönösebb, hogy a legforróbb érzést akkor is, most is Salamon iránt érezte: nevelni való kis öcsikéjét, sőt szinte fiát látta benne, a mindössze hatéves korkülönbség ellenére. Persze ez akkor sokat számított, még később is.

Mindig?

Salamon is rajongott érte, ebben bizonyos lehetett. '57-ben, majd '64 után, újabb megkoronázásait követően ismét, mintha mi sem történt volna: testvérháború, András király halála, majd Béla apáé, ők ketten ugyanott folytatták: – Taníts! – kérte Salamon, és ő vívott vele, lovagolt, lándzsát vetett, vadászott, nyilazott, magyarázott. Mert a magyar magyaráz. A csehek, a karantánok, a besenyők, a bizánciak ellen együtt harcoltak. – Olyan akarok lenni, mint te! Bajusztalan siheder létére kijevi varég testőreit is leahagyva rohamozott Cserhalom³ vérsaras meredélyén.

Rettenthetetlen vitéz lett, de másmilyen. Talán, mert mégsem szerettem igazán, csak a fegyverforgatásra tanítottam. Magam sem tudtam egyebet. Vagy én is másmilyen vagyok? Csak látszom annak, akinek tartanak?

Nem lehet szeretni senkit igazán, legalábbis a magunkfajtának tilos, mert számunkra az ország a kötelesség, és az olykor ellenségességet parancsol, harcot. Ha úgy hozza a sors, bárkivel, mert két kard nem fér meg egy hüvelyben, ahogy Vid gondolta? Géza bátyó egyszerűen nem akart kard lenni. Belepusztult. Hiába küzdött Salamon bámulatosan, nem volt szabad megengedni, hogy győzzön Mogyoródnál,⁴ még kevésbé Várdánál,⁵ a kormos besenyő hadával. Henriké lett volna az ország, Kuteské Erdély.

Géza bátyó egyszerűen nem akart kard lenni. Belepusztult.

A hatalom megront, mert lehetetlen bűn nélkül gyakorolni. Ötéves kora óta mételyeznek vele szegény öcsköst.

És engem?

Komjáton, a szarvasdombi vadászház vadrózsás tornácáról tágas kilátás nyílt a Nyitra nagy kanyarulatára és a túloldali, hegyre futó rengetegre. A sötét fenyők győzelemre álltak: bekerítették és egymástól elszigetelték a halványabb lombhullatókat. Sámuel király⁶ idejében a vadászházért és a fejedelmi kilátásért sokan veszítették életüket közülük, hatalmas tölgyekkel, kőrisekkel, sőt diófákkal, az ország nemeseivel és parasztjaival együtt. Ez történik, ha a király akar. A királynak sokat kell akarnia, mert a nép vágya ezer és ezer. Például vadásznia is kell, mert ő a legerősebb harcos, békében pedig a legkiválóbb vadász. Akkor is, ha nem szenvedélye a vadászat, sőt semmi kedve ölni. Még azt a rozsdafarkút sem, amely amott, a kúttető forró zindelyén kitárt szárnyal hasal, hogy a tollai közt megrekedt erdei párát kiszárítsa. Pedig simán le tudná nyilazni még háromszor ekkora távolságból is.

3 Az erdélyi, közelebről a Szolnok-Doboka megyei Kerlés melletti Cserhalom dombján kerítette be, s győzte le Salamon, Géza és László hada Osul besenyő vezér seregét 1068-ban. Itt zajlott a legendás párviadal László és a „kun” vitéz között.

4 Géza és László Mogyoródnál győzött Salamon ellen 1074. március 14-én, s ezzel Salamon trónját vesztette, s Géza lett a király.

5 1087-ben Szent László a mai Kisvárda mellett győzte le Kutesk besenyő vezér és Salamon csapatait.

6 Kabar, valószínűleg kazár fejedelmi család tagja, Szent István sógora, uralkodott: 1041–1044.

De most talán nem, mert az uralkodó ugyan daliás, bölcs és hatalmas – ám sohasem beteg.

Csak egyszer...

Jó tudni az időt.

Jobb, mint nem tudni...

Az erdőőr alig serdült lánya, aki az Istenanya nevét viselte, párás hasú aludttejes köcsögöt tett a király elé. Nesztelenül érkezett, s ugyanúgy távozott. A tornác falépcsője aljában egy pillanatra megállt, hogy hallja a parancsot – ha lesz. Vagy a nagyúr gondolatát. Hallhatja-e azt akárki, egy kis szolgáló – bárhanem az Istenszülő nevét viseli? Boldogasszony hallotta, sejtette a kánai lakodalomban Krisztus urunk gondolatait, ahogy az udvari káplán úr magyarázta a reggeli misén. Mert harminc évig lakott vele egy fedél alatt. Milyen lehet harminc évig együtt élni Istennel? Pelenkázni, megszidni, pusztogatni, nevelgetni?

És egy királlyal?

Uram Jézus, hogy jutok én tehozzád, aki a megroppant nádat nem töröd el? Én pedig hányszor, de hányszor eltörtem, még az épet is! E nélkül lehetetlen uralkodni? Nekem nem sikerült. Salamon sem tudott, csak őt emiatt gonosznak tartották, akár Pétert és Sámuelet, akik azért kegyetlenkedtek, mert úgy tartották, hogy a hatalom teszi az uralkodót. Talán ugyanolyan önző, kegyetlen hörcsög vagyok, mint ők, csak szégyentelenebb, mert leplezem. De te, Uram, átlátsz rajtam. Az is meglehet, hogy az emberek a jó úr iránti vágyukban elképzelték engem önzetlennek, jónak és szelídnek, és bármit teszek, olyannak látnak, amilyennek szeretnének, keménykezűnek ugyan, ámde igazságosnak. Még tán szentnek is.

Salamon végrehajtotta a legnagyobbat: átbucskázott a saját fején, és nem kard többé. Király lett a száműzetésben, bolyongásban: szent.

Csodálatos lenne... lett volna egyszer, minderről nyíltan beszélgetni vele. Vagy hallgatni. Ha sikerül a fehérvári találkozás után elfogni. Keserűen elmosolyodott. Ugyan! Föllángolt volna bitorló vita az egész országban, és ő kénytelen lett volna élni a hatalmával...

Visszaélni?

S betűt rajzolt az aludttejes köcsög nedves oldalára. A molnár ráengedte a felvizet a lapátkerékre, és kelepelni kezdett a vízimalom az istálló mögött, a Rákos patak kis völgyében. Talán ott volna jó elülni és elgondolni emléket-jövőt. A malmok az ilyesmire különösen alkalmasak, mert határra épültek, és teli vannak történetekkel, melyeket évszázadok óta mesélnek bennük a vízen inneni és a vízen túli – itteni és túlnani? – örletők meg mindenféle jövő-menők és persze maguk a molnárok, akikben a mesék megöröklődnek, ahogy a gabona, az élet mállik a malomkövek alatt, hogy liszt legyen, és kenyér – ismét élet.

A ház túloldaláról egy fecske villant, majd kettő, egész raj, fölrebbentették a napfürdőző rozsdafarkút. Csatlakoztak hozzájuk az istálló eresze alatt fészkelők, aztán neki a Nyitrának, tátott szájjal nyeltek legyet-szúnyogot a kis kék-fehér villámok, majd lecsaptak a vízre, s nagyot ittak rájuk, aztán fölhussantak az égbe...

A fecskevágta csöndjének túloldaláról lovascsapat robajlott a ligetbe. A vadászház körül vigyázó testőrök érkeztek. Parancsnokuk, Péter fia Péter, jelentette a váradi püspök közeledtét.

A püspök! A püspök...

Kálmán testileg kirítt a családból. Alacsonyabbra nőtt az összes férfirokonánál, még apjánál, Géza királynál is. Ráadásul vékony, finom csontú, viszont fúrge, akár a leánykamadár, amely a besenyők járta havasi utakon szökdécsel. Termete anyjára, Szünadénére, a szentképnek festett görög boszorkányra emlékeztetett, lélekre azonban éppen az ellentéte: nem lakott a szívében ármány. A legjobban a szentolvasót és a könyveket forgatta. Az imádságot és az olvasást illetően István úrra hajazott, ám ő a kétkezes pallost is játszva emelgette – miként azt Bátor Opos nagyapja, Vencellin lovag a Jákok családi legendáriumában hátrahagyta.

Kálmán galamb és kígyó, szelíd és okos. Ha fegyverrel hasonlítjuk, leginkább és esetleg pajzs. Ellentéte bátyjának, a daliás, szertelen és vitéz Álmosnak, aki született kard és kiköpött Salamon: káprázatosan tehetséges és tökéletesen megbízhatatlan, aki a hatalomért a szeme meg a lelke világát is odaadná.

Farkas őrizze-e a nyáját, vagy jámbor pásztor?

Kényelmes, lassú poroszkálással a ház elé kanyarodtak a lengyel lovagok, oszlopuk közepén a püspök, a lehető legegyszerűbb fekete ruhában, porszürke köpenyben. Apródja fogta a kengyelt, amíg a lóról leszállt. László testőrei majd kinézték a szemüket. Kálmán furcsa, kissé kacszó járással elindult a király felé.

Álmosban Salamon ismétlődne: viszály, szeszély, német nyomulás, polgárháború, öcsésében István meg boldog Kálmán rokon, a névadó szentje, a törvény és a hit, talán egy kicsit én is.

A püspök letérdelt a tornác előtt. A ház sarkánál a Szentséges Szűz nevét viselő leányka leskelődött, mögüle anyja, keblén a csecsemőjével, az istálló sötétjéből az erdész.

László roppant erőfeszítéssel föltápázkodott, botját a boronafalhoz lökte. – Ne, fiam! Állj föl! – Ledöcögött a lépcsőn, fölemelte a herceget, megölelte. S hogy döntése immár véglegessé vált, megkönnyebbült, és miként ilyenkor szokott, el is érzékenyült: hevesen magához szorította unokaöccsét. Kálmán orra éppen a szegycsontjáig ért, a széles aranyláncon lógó mandula alakú zománcképig, melyen István úr az országot az angyalok Királyné Asszonyának ajánlotta.

A hatalmas karok szorításában Kálmánnak kevés levegő jutott, az is teli verejték- és halálsszaggal.

Ültek a tornácon. Kálmán is aludttejet kért.

– És ha nemet mondok, uram-bátyám?

– Nem fogsz.

– Miért nem?

László elmosolyodott: – Mert te kérdés nélkül is képes vagy válaszolni.

A püspök kortyolt, a király folytatta: – Az utolsó kérdésre is ismered a választ. Az összest meg az egyetlen értelmeset.

– Láthattad, hogy én soha...

– Akkor azt is tudod, hogy éppen ezért...

– Szeretnék megmaradni Krisztusunk szolgálatában.

– A könnyebben vagy a nehezebben?

– Létezik könnyebb?

A király is ivott, Kálmán kérdezett.

– Mit fog szólni Álmos?

László aprót bólintott mintegy megszámlolva idősebb unokaöccse választát. Megfogta Kálmán kezét. – Engem leginkább az érdekel, amit te sem tudsz kiszámítani szép öcsém, hogy mit fog szólni Salamon!

– Miért éppen ő?

– Ha rájössz, jó király leszel. – Befejezte a beszélgetést. – Hívjátok az urakat!

A Magyarok Nagyasszonya nevét viselő kis szolgálólány nem hiába hallgatózott – már szaladhatott is Péterfia Péter kapitányhoz.

Lepke szállt a vadrózsára.

Géza fejedelem és Szent István pannonbalmi alapítók

CZAKÓ GÁBOR (1942) Budapesten élő író, kritikus, képzőművész. Legutóbbi kötetei: *Magyar-magyar nagyszótár* (2009); *Hosszúalattság* (2010).